

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

64

ਸਥਦੁ

ਭਾਗ - ੨

‘ਖੜੀ’

ਸਬਦ

ਭਾਗ - 7

ਸਬਦ ਦੀ ਬਾਬਤ, ਆਮ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ, ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ 'ਸਬਦ' ਨੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਤਾਈਂ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ 'ਅੱਖਰੀ ਸ਼ਬਦ' ਦੀ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਕਥਾ-ਵਾਰਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਹਾਂ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ 'ਸਬਦ' ਯਾ 'ਬਾਣੀ' ਆਤਮ-ਮੰਡਲ, 'ਨਾਨਕ-ਮੰਡਲ', 'ਬ੍ਰਹਮ-ਮੰਡਲ', 'ਪੁਰ' ਦੀ ਇਲਾਹੀ 'ਵਸਤੂ' ਹੈ। ਇਹ ਗੁਪਤਾਂ 'ਤਤ-ਸਬਦ' ਯਾ 'ਅਨਹਦ' ਬਾਣੀ ਪੁਰੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਉਤਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ 'ਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ' ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਬੁਝੀ, ਸਿਝੀ, ਪਛਾਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ 'ਤਤ-ਸਬਦ' ਦੀ 'ਅਨਹਦ-ਧੁਨੀ' ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਇਸ 'ਤਤ-ਸਬਦ' ਨੂੰ 'ਬੁੱਧੀ-ਮੰਡਲ' ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤ' ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਭਵ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਬੁਝਿਆ-ਸੀਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੁਗ ਜੁਗ ਬਾਣੀ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣੀ ਨਾਉ ਮੀਠਾ ਮਨਹਿ ਪਿਆਰਾ॥ (ਪੰਨਾ-੬੦੨)

ਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਬਦਿ ਪਛਾਤੀ ਸਾਚਿ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਏ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੫੫)

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਧੁੱਪ' ਵਿਚੋਂ ਗਰਮੀ, ਰੌਸ਼ਨੀ, ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ 'ਜੀਵਨ-ਰੌੰ' ਆਦਿ ਨਿਖੇੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ — ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ —

ਬਾਣੀ

ਸਬਦ

ਨਾਮ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ

ਹੁਕਮ

ਹਰਿ ਰਸ

ਸਕਤੀ

ਰਾਗ-ਨਾਦ-ਧੁਨੀ

ਪ੍ਰਮ

ਸੁਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ

ਚਾਇ

ਆਦਿ — ਸਾਰੇ ਆਤਮਿਕ ਗੁਣ — ਤਾਣੇ-ਪੇਟੇ, ਓਤ-ਪੋਤ, ਮਿਲੇ-ਜੁਲੇ ਅਤੇ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਨਿਖੇਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਸ 'ਤਤ-ਸਬਦ' ਦੀ 'ਧੁਨੀ' ਦੀ 'ਪ੍ਰਮ-ਬੇਲ' ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਉਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ —

ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਸਬਦੁ ਵਜਾਏ॥ (ਪੰਨਾ-੨੩੧)

ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਨਾਦੁ ਵਜਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ-੩੭੫)

ਸਚੁ ਬਾਣੀ ਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਸੁਣਾਏ॥ (ਪੰਨਾ-੩੬੪)

ਇਕਾ ਬਾਣੀ ਇਕੁ ਗੁਰੁ ਇਕੋ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ॥ (ਪੰਨਾ-੬੪੬)

ਸਬਦੇ ਉਪਜੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵਣਿਆ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੫)

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਬਦੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਬਾਣੀ॥

ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੇਵਿਐ ਰਿਦੈ ਸਮਾਣੀ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੯)

ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਬਾਣੀ॥

ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੀ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੫੨)

ਤਹ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਜਹਿ ਧੁਨ ਬਾਣੀ ਸਹਜੇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਈ ਹੋ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੬੬)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਸੁਣਨ ਦੁਆਰਾ, ਮਨ ਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਰੰਗਣ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ — ਪਰ ਇਹ ਰੰਗਣ ਤਦ ਹੀ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਈਏ, ਅਥਵਾ ਸਾਡਾ ਮਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ 'ਭਾਵ' 'ਨਾਲ' 'ਪਰਸੇ' ਯਾ 'ਛੋਹੇ', ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨ ਉਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ 'ਆਤਮ-ਕਲਾ' ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੀ। 'ਗੱਲ' ਨਿਰੋਲ 'ਧਿਆਨ' ਦੀ ਹੈ। 'ਧਿਆਨ' ਬਿਨਾਂ ਪਾਠ — ਤੇਤੇ ਵਾਂਗ ਰਟਨ ਹੈ — ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਮਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰੀਵ 'ਪਾਰਸ-ਕਲਾ' ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਛੋਹਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਛੋਹ ਬਿਨਾ, ਮਨ ਉਤੇ 'ਪਾਰਸ ਕਲਾ' ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੀ। ਇਹ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ, ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਹਾਲਤ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀ, ਉਚੇਰੀ ਨਹੀਂ ਉਠਦੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹ ਬਾਣੀ ਜੋ ਜੀਅਹੁ ਜਾਣੈ ਤਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਰਵੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾ॥ (ਪੰਨਾ-੧੯੭)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਆਤਮ-ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ‘ਪਰਸਨਾ’ ਹੀ ‘ਜੀਅਹੁ ਜਾਣਨਾ’ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਇਲਾਹੀ ਗੁਣ ਅਥਵਾ, ਰਸ, ਰੰਗ, ਪੇਮ, ਚਾਉ, ਸੇਵਾ-ਭਾਵ ਆਦਿ, ਸਹਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ‘ਅੰਤਰਿ ਰਵੈ ਹਰਿ ਨਾਮਾ’ ਦੀ ਪਾਰਸ ਕਲਾ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ – ‘ਸਬਦ ਸੁਰਤ’ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ – ਸਾਡੀ ‘ਸੁਰਤ’ ‘ਤਤ-ਸਬਦ’ ਨਾਲ ‘ਪਰਸਦੀ’ ਹੈ – ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਦਾ ‘ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ‘ਸਬਦ’ ਅਤੇ ‘ਸੁਰਤ’ ਦੇ ‘ਮੇਲ’ ਯਾ ‘ਛੋਰ’ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਸਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਗੋਬਿੰਦ ਗਜਿਆ ਦਾ ਗੁਰਵਾਕ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਦੋ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਸਰੂਪ ਹਨ :—

1. **ਪਹਿਲਾ ਅਸਥੂਲ ਸਰੂਪ** — ਰੰਗ-ਬਰੰਗਾ, ਕੌੜਾ-ਕੁਸੈਲਾ ਘੋਲੂਆ (alchoholic solution) ਹੈ।

2. **ਦੂਜਾ ਸੂਖਮ ਸਰੂਪ** — ਸਰੂਰ ਹੈ। ਜਦ ਸਬੂਲ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਪੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮਨ, ਤਨ, ਬੁੱਧੀ ਉੱਤੇ ਅਨੋਖਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ‘ਸਰੂਰ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਬਰਖਗਾਊਂਦਾ ਹੋਇਆ ਉਮਾਹ, ਚਾਉ, ਮਸਤੀ, ਦਲੇਰੀ ਬੇਪਵਾਹੀ ਤੇ ਖੋੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਦਰਲਾ ਸੂਖਮ ਨਿਜੀ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਖਮ ਸਰੂਪ, ਅਸਥੂਲ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਗੁਪਤੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਯਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਪੀਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜਾਂ ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਸੁਣ ਕੇ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਸਰੂਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ।

ਅੰਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ —

ਅਖਰੀ ‘ਸਬਦ’ — ਇਲਾਹੀ ‘ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਦਾ ਅਸਥੂਲ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਅਨਹਦ ਸਬਦ — ‘ਇਲਾਹੀ’ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੂਖਮ ‘ਤਤ’ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਇਲਾਹੀ ਗੁਣ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹਨ।

ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨਾਲ — ਸ਼ਰਾਬੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ — ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਉਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ‘ਗ੍ਰਹਿਣ’ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਉਗੁਣ ਸ਼ਰਾਬੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ਹੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨਸ-ਰਾਤ ਝੂਠੀ ‘ਮਾਇਆ’ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਯਾ ‘ਪਰਸ’ ਕੇ ਅਸੀਂ ‘ਮਾਇਆ’ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਉਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ ਕੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੁੱਖ ਕਲੋਸ਼ ਭੋਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੋ ਅਸੀਂ 'ਸਾਧ ਸੰਗਤ' ਦੁਆਰਾ 'ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ' ਅਥਵਾ 'ਤਤ ਸਬਦ' ਨੂੰ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ — 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤ' ਦੁਆਰਾ ਪਰਸੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਇਲਾਹੀ ਗੁਣ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ —

ਇਲਾਹੀ ਸਰੂਰ
ਆਤਮਿਕ ਸੁਖ
ਨਾਮ ਖੁਸਾਰੀ
ਦੈਵੀ ਮਸਤੀ

ਵਿਚ 'ਅਲਮਸਤ ਮਤਵਾਰੇ ਹੋ ਕੇ — 'ਲੋਕ ਸੁਖੀਏ — ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ' ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਇਲਾਹੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਯਾ 'ਤਤ ਸਬਦ' ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ —

ਸਾਧ-ਸੰਗਤ
ਸਬਦ-ਸੁਰਤ ਦੀ ਕਮਾਈ
ਗੁਰਪੁਸਾਦਿ

ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪਰਗਟਿ ਪਾਹਾਰੈ ਜਾਪਦਾ॥ ਸਭੁ ਨਾਵੈ ਨੋ ਪਰਤਾਪਦਾ॥

(ਪੰਨਾ-੨੧)

ਜਦ ਚੁਆਨ ਲੜਕੀ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਤੀ ਦੀਆਂ —

ਆਦਤਾਂ
ਸੁਭਾ
ਲਿਆਕਤ
ਗੁਣ
ਤੁਪ
ਨੁਹਾਰ
ਗੁਫਤਾਰ
ਰਫਤਾਰ
ਸ਼ਖਸੀਅਤ

ਦੀ ਬਾਬਤ —

ਸੋਆਂ
ਬਬਰਾਂ
ਸੁਨਹੇ
ਚਠੀਆਂ
ਕਹਾਣੀਆਂ

ਸੁਣਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸੂਖਮ ਵਲਵਲਿਆਂ, ਗੀਝਾਂ, ਚਾਉ, ਮਲ੍ਹਾਰ ਨਾਲ, 'ਪਤੀ' ਦੇ 'ਮੇਲ' ਯਾਂ 'ਵਸਲ' ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾ ਦੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਡੱਬਿਆਈਆਂ ਵਿਚ 'ਪਤੀ-ਪਿਆਰ' ਧਸ, ਵਸ, ਰਸ, ਸਮਾ ਕੇ 'ਮੌਲਦਾ' ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਉ-ਜਿਉ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ-ਸੁਰਤੀ — 'ਪਤੀ-ਪਿਆਰ' ਵਿਚ ਰਚਦੀ, ਖੁੱਭਦੀ, ਦਿੜ੍ਹ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ — ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ 'ਪੇਕੇ-ਘਰ' ਦਾ ਮੋਹ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਉਹ 'ਬਾਲੀ' 'ਪਤੀ-ਪਿਆਰ' ਅਥਵਾ 'ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ' ਦੀ ਗੁੱਝੀ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਅਗਨੀ' ਵਿਚ ਤੜਫਢੀ ਹੋਈ ਬਿਹੋਂ ਦੇ ਸੱਲ ਸਹਿੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਆਖਿਰ ਜਦ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਯਾ ਪਤੀ ਨਾਲ 'ਮੇਲ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ 'ਵਸਲ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਤੀ ਦੇ ਤੀਬਰ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਰਸ' ਵਿਚ ਬੈ-ਖੁਦ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ 'ਆਪਾ' — ਪਤੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਤੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ 'ਰੁਲਨਾ' ਹੀ ਉਸਦਾ 'ਜੀਵਨ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੈ-ਖਰੀਦ ਗੋਲੀ ਬਣਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੀ ਉਸ ਦਾ 'ਧਰਮ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਪਤੀ-ਪਿਆਰ' ਦੇ ਵਸਲ ਦੇ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਰਸ' ਦੀ ਮਦਹੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣੋ-ਸੁਣਾਏ, ਮਨ-ਘੜੇ —

ਖਿਆਲ

ਅਨੁਮਾਨ

ਨਿਸਚੇ

ਰੀਝਾਂ

ਆਸਾਂ-ਮਨਸਾ

ਸਭ ਕੁਝ ਅਧੂਰੀਆਂ, ਬੈ-ਲੋੜੀਆਂ ਅਤੇ ਗਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ — ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਕੁੜਮਾਈ' ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ — 'ਵਸਲ' ਤੱਕ — 'ਬਾਲੀ' ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਮਾਨਸਿਕ ਉਡਾਰੀਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ —

ਜਗਿਆਸਾ ਹੈ

ਕਰਮ ਹੈ

ਧਰਮ ਹੈ

ਜੀਵਨ-ਸੇਧ ਹੈ

ਉਦੇਸ਼ ਹੈ

ਅਤੇ 'ਵਸਲ' ਅਥਵਾ 'ਮਿਲਾਪ' ਹੀ ਉਸ ਦੀ —

ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ
ਮੰਜ਼ਿਲ ਹੈ
ਪ੍ਰਿਮ-ਪਿਆਲਾ ਹੈ
ਪ੍ਰਿਮ-ਬੇਲ ਹੈ
ਪ੍ਰਿਮ-ਰਸ ਹੈ
ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ
ਮਹੌ ਅਨੰਦ ਹੈ

ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਅਲਮਸਤ-ਮਤਵਾਰੀ' ਹੋਣਾ ਹੀ 'ਬਾਲੀ' ਦਾ ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ ਅਥਵਾ 'ਟੀਚਾ' ਹੈ।

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ 'ਜੀਵ' — 'ਗੁਰੂ' ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਅਥਵਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) ਤਾਂ 'ਜੀਵ-ਗੁਪੀ-ਇਸਤ੍ਰੀ' ਦੀ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਗੁਪੀ 'ਪ੍ਰੀਤਮ' ਨਾਲ 'ਕੁੜਮਾਈ' ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ 'ਗੁਰੂ' ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ — 'ਜੀਵ' ਨੂੰ 'ਸਾਧ-ਸੰਗਤ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ — ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ — 'ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ' ਆਪਣੇ 'ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸਰ' ਦੇ —

ਪ੍ਰਿਮ ਸਨੋਹੜੇ
ਗੁਣ
ਵਡਿਆਈ
ਪਿਆਰ

ਦੀਆਂ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੀ-ਸੁਣਦੀ ਅਤੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ 'ਪਤੀ-ਪਰਮੇਸਰ' ਨਾਲ —

ਪ੍ਰੀਤ
ਪ੍ਰਿਮ
ਪਿਆਰ
ਖਿਚ
ਬੈਰਾਗ
ਬਿਰਹੋ
ਕਾਂਖੀ
ਉਪਜਦੀ
ਵਧਦੀ
ਪ੍ਰਛਲਤ ਹੁੰਦੀ
ਮੌਲਦੀ
ਉਛਲਦੀ

ਹੋਈ — ‘ਪ੍ਰੀਤ’ ਦੇ ‘ਚਲੂਲੇ ਲਾਲ ਰੰਗ’ ਵਿਚ ‘ਰੰਗੀਜ਼’ ਕੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾ ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ — ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁਰਖ’ ਅਥਵਾ ‘ਪਰਮੇਸਰ’ ਦੇ ‘ਮਿਲਾਪ’ ਅਥਵਾ ‘ਵਸਲ’ ਦੀ ਉਡੀਕ ਅਤੇ ਖਿਚ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

‘ਬਾਲੀ’ ਅਥਵਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲੜਕੀ ਅਤੇ ‘ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ’ ਅਥਵਾ ‘ਜਗਿਆਸੂ’ ਦੇ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਖੇਲ’ ਵਿਚ, ਅਤਿਅੱਤ ‘ਅੰਤਰ’ ਅਤੇ ‘ਭੇਦ’ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

‘ਬਾਲੀ’ ਦਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਿਆਰ
ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਖੇਲ ਹੈ
ਦੁਨਿਆਵੀ ‘ਪਤੀ’ ਹੈ
ਬਿਨਸਨ ਹਾਰ ਹੈ
ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਮਾਨਸਿਕ ਕਿਆ ਹੈ
ਸਰੀਰਕ ‘ਵਸਲ’ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹੈ
ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੈ
ਮਾਨਸਿਕ ਵਲਵਲੇ ਹਨ
ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਹੈ
ਦੁਖ ਕਲੋਸ਼ ਹੈ
ਆਰਜ਼ੀ ਫਿਕਾ ਮਾਨਸਿਕ ਪਿਆਰ ਹੈ
ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਖੇਲ ਹੈ
ਆਵਾ-ਗਵਨ ਹੈ
ਨਿਰਾਸਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ
‘ਹਓ-ਧਾਰੀ’ ਹੈ
‘ਮੈਂ-ਮੇਰੀ’ ਹੈ
ਚਿੰਤਾ ਫਿਕਰ ਹੈ
ਰੋਸੇ, ਗਿਲੇ, ਨਹੋਰੇ ਹਨ
ਕੁੜੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ
ਝੂਠਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ

ਜਗਿਆਸੂ ਦਾ ਇਲਾਹੀ ‘ਪ੍ਰੇਮ’
ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦੀ ਖੇਲ ਹੈ
ਪਰਮੇਸਰ ‘ਪਤੀ’ ਹੈ
ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ
ਅੰਤ੍ਰ-ਮੁਖੀ ‘ਜਗਿਆਸਾ’ ਹੈ
‘ਆਤਮਿਕ ਮੇਲ ਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ’ ਹੈ
ਆਤਮਿਕ ‘ਸਾਧ-ਸੰਗਤ’ ਹੈ
ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾਂ ਹੈ
‘ਸਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੀ ਖੇਲ ਹੈ
ਸਦਾ ਸੁਖ ਤੇ ਅਨੰਦ ਹੈ
ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਚਲੂਲਾ ਰੰਗ ਹੈ
ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ‘ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ’ ਹੈ
ਮੁਕਤੀ ਹੈ
‘ਸਦਾ-ਮਨ-ਚਾਉ’ ਹੈ
ਹਉਮੈ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ
‘ਤੂੰ-ਤੇਰੀ’ ਹੈ
‘ਸਦਾ ਮਨ ਚਾਉ ਹੈ’
ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ
ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ
ਸੱਚਾ ‘ਆਤਮਿਕ ਨਾਤਾ’ ਹੈ

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ‘ਬਾਲੀ’ ਦੀ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਖੇਲ’ — ‘ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਤਾਈਂ ਸੀਮਤ ਹੈ — ਪਰ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ‘ਸੁਰਤਿ’ ਦਾ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ‘ਸਬਦ’ ਨਾਲ ‘ਮੇਲ’ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ‘ਸਬਦ’ ਵਿਚ ਲਿਵ-ਲੀਨ ਹੋਣਾ ‘ਆਤਮਿਕ ਖੇਲ’ ਦੀ ‘ਮੰਜ਼ਿਲ’ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਬਾਲੀ’ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ — ‘ਪਤੀ’ ਦੇ ਮੇਲ ਯਾ ਵਸਲ ਹੋਣ ਤੱਕ — ‘ਪਤੀ-ਭਗਤੀ’ ਅਥਵਾ ਯਾਦ, ਸਿਮਰਨ, ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ-ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ

ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿੜ੍ਹ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ — ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਜਗਿਆਸੂ’ ਦੀ ‘ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ’ ਲਈ ਖਿਚ, ਕਾਂਖੀ, ਬਿਹੋਂ, ਭੁੱਖ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ਹੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਨੁਕਤੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ‘ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ’ ਦਾ ‘ਰੰਗ’ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਅਥਵਾ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ‘ਛੋਹ’ ਅਥਵਾ ‘ਲਾਗ’ ਨਾਲ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਜਿਸੁ ਪਾਰਬਹੁ ਹੋਵੈ ਸਾਥੂ ਸੰਗੁ॥

ਜਿਉ ਜਿਉ ਓਹੁ ਵਧਾਈਐ ਤਿਉ ਤਿਉ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰੰਗੁ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧)

ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਉ—ਜਿਉ ‘ਜੀਵ’ ਸਾਧ ਯਾ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ — ਅਥਵਾ ‘ਸਾਧ-ਸੰਗਤ’ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਿਉ—ਤਿਉ ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰੰਗ ਦੀ ‘ਛੋਹ’ ਲਗਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ’ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਮਿਲਾਪ’ ਦੀ ਖਿੱਚ ਅਤੇ ‘ਵਸਲ’ ਦੀ ਭੁੱਖ ‘ਤੀਬਰ’ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤ’ ਦੀ ਇਤਨੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ —

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭਉ ਭਾਉ ਸਹਜੁ ਬੈਰਾਗੁ ਹੈ। (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੩/੧੩)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭੈ ਭਾਇ ਨਿਜ ਘਰੁ ਪਾਇਆ। (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੩/੨੦)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਬਿਨਾ ਭਾਉ ਨਹੀ ਉਪਜੈ
ਭਾਵ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨਹੀ ਹੋਇ ਤੇਰੀ॥ (ਪੰਨਾ-੬੬੪)

ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਸਾਧਸੰਗਿ ਭਗਤਿ ਵਛਲੁ ਪਾਰਸ ਪਰਸੈ। (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੩੯/੧੨)

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਲਗੈ ਪ੍ਰਭੁ ਮੀਠਾ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨)

ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਪਿਛਲਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਸਬਦ’ ਦੀ ‘ਕਮਾਈ’ ਦੇ ਦੋ ‘ਪੱਖ’ ਹਨ —

1. ਅੱਖਰ-ਰੂਪੀ ਸਬਦ — ਅਥਵਾ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਰਸਨਾ ਨਾਲ
ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ।

2. ‘ਤਤ-ਸਬਦ’ — ਅਥਵਾ ‘ਅੱਖਰ-ਹੀਣ’ ਸਬਦ —
ਜਿਸਦੀ ਸੁਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਕਮਾਈਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਅੰਤ-ਮੁਖੀ ‘ਆਤਮਿਕ ਖੇਲ’ ਹੈ — ਜੋ ਬੜੀ ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਆੱਖੀ ਹੈ ਜੋ ‘ਸਾਧ-ਸੰਗਾ’ ਅਥਵਾ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਕਮਾਈ॥ (ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੧੬/੧)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸਮਾਲਾ॥ (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. ੨੯/੮)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਰੱਤੀ॥ (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. ੨/੬)

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਗੁਰੁ ਸਬਦ ਵਿਲੋਵੈ॥ (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. ੨੯/੯)

ਇਸ ਅੰਤ੍ਰ-ਮੁਖੀ 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤ' ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ 'ਬਗੈਰ', ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਨੁਭਵੀ ਸਾਖਿਆਤ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਏਨੀ ਅਖੀ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ ਜਿਚਰੁ ਸਬਦਿ ਨ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰੁ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੭੯)

ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਹੈ ਦਿਸੈ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-੫੦੯)

ਸਤਿਗੁਰ ਨੋ ਸਭੁ ਕੋ ਵੇਖਦਾ ਜੇਤਾ ਜਗਤੁ ਸੰਸਾਰੁ॥

ਡਿੱਠੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਜਿਚਰੁ ਸਬਦਿ ਨ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰੁ॥ (ਪੰਨਾ-੫੬੮)

ਸਦ ਹੀ ਨੇੜੈ ਦੂਰਿ ਨ ਜਾਣਹੁ॥

ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਨਜੀਕਿ ਪਛਾਣਹੁ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੬੯)

ਦੂਜੇ ਲੁਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ — ਜਦ ਜਗਿਆਸੂ — ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੱਖਰੀ-ਸਰੂਪ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜੇ 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤ' ਦਾ 'ਮੇਲ' ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ — ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਮਨ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਖਿੰਡਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ — ਜੋ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀ ਆਮ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਫਿਰ ਭੀ ਉਚੀ-ਸੁਚੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ, ਜਦ ਕਦੇ 'ਉਨਮਨ' ਉਤੇ 'ਸਬਦ' ਦੀ 'ਚੋਟ' ਵਜਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਬਦ-ਸੁਰਤ ਦੇ 'ਅਨੁਭਵੀ ਮੇਲ' ਦਾ 'ਝੌਲਾ ਜਿਹਾ' ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਖਿਨ ਭੰਗਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਤਕਾਲ ਉਡ-ਪੁਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਦੇ-ਕਦਾਈ ਦੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ 'ਦਰਸ਼ਨ' ਸਮਝ ਕੇ ਢੁਲੇ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੇ।

ਸੁਰਜ ਦੀ 'ਯੁੱਪ' — ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ 'ਅਨ੍ਹੇਰਾ' — ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦਾ ਨਾਉੰ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ — 'ਪਰਮਾਤਮਾ' ਦੇ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਨੂੰ ਹੀ 'ਸਬਦ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬਦ-ਰੂਪੀ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨੂੰ ਹੀ 'ਮਾਇਆ ਦਾ ਅਨ੍ਹੇਰ' ਯਾ 'ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਾਲੇ-ਬੋਲੇ ਬਦਲਾਂ ਵਿਚੋਂ — ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ — 'ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ' ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਪੈ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖਿਨ-ਭੰਗਰ ਲਿਸ਼ਕ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੇ 'ਦਰਸ਼ਨ' ਸਮਝਣਾ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਕਾਲੇ-ਬਲੇ ਭਰਮ ਦੇ ਬਦਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਦੇ-ਕਦਾਈ 'ਆਤਮਿਕ-ਬਿਜਲੀ' ਅਥਵਾ 'ਨਾਮ' ਦੀ 'ਲਿਸ਼ਕ' ਉਪਜਦੀ ਹੈ — ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਮਝਣਾ ਭੀ 'ਭੁੱਲ' ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜਗਿਆਸੂ ਇਹਨਾਂ 'ਲਿਸ਼ਕਾਂ' ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਆਤਮਿਕ 'ਮੰਜ਼ਿਲ' ਅਥਵਾ 'ਦਰਸ਼ਨ', 'ਮੌਲ' ਯਾ 'ਵਸਲ' ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ — ਸੂਖਮ ਹਉਮੈ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਰਥਕ ਪੰਧ ਉਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜਗਿਆਸੂ —

ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ
ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀ
ਜੰਤ੍ਰ-ਮੰਤ੍ਰ
ਵਰ-ਸਰਾਪ
ਜੋਗ-ਸਾਧਨ
ਹਠ-ਜੋਗ
ਤਾਂਤ੍ਰਿਕ ਵਿਦਿਆ
ਗਿਆਨ-ਧਿਆਨ
ਕਰਮ-ਧਰਮ ਆਦਿ

ਅਨੇਕ ਮਨੋਕਲਪਤ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੇ ਕਿਸ਼ਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਕੇ — ਮਾਇਕੀ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪੂਰਵੀ ਘੜੇ ਹੋਇ ਧਾਰਮਿਕ ਬੰਧਨਾ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤ' ਦੀ ਅੰਤ੍ਰ-ਮੁਖੀ 'ਆਤਮਿਕ ਸੇਧ' ਤੋਂ ਖੁੱਝ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਸਭੁ ਕੋਈ ਰਵੈ॥ ਬਾਂਧਨਿ ਬਾਂਧਿਆ ਸਭੁ ਜਗੁ ਭਵੈ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ-ਸੁਰਤੀ 'ਚੜਦੀਆਂ ਕਲਾਂ' ਤੋਂ ਉਖੜ ਕੇ, 'ਖੜਦੀ ਕਲਾ' ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸੂਖਮ ਹਉਮੈ ਦੇ ਕਾਰਨ 'ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ' ਵੱਲ ਮੁੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਪੁੱਠਾ ਚਰਖਾ' ਚਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ — ਪਰ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਿਰਾਵਟ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇ 'ਸਬਦ-ਵਿਚਾਰ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਭੀ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਡਾਢਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਸੀਂ 'ਅਖਰੀ-ਸਰੂਪ-ਸਬਦ' ਅਥਵਾ 'ਬਾਣੀ' ਦੇ ਦਿਮਾਗੀ ਅਰਥ ਅਤੇ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਹੀ 'ਸਬਦ ਵਿਚਾਰ' ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਖਰ-ਹੀਣ, 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ', 'ਨਾਮ-ਰੂਪ', 'ਤਤ-ਸਬਦ', 'ਅਨਹਦ ਸਬਦ' ਵਿਚ —

ਸੁਰਤ ਲਾਉਣੀ
 ਲਿਵਲੀਨ ਹੋਣਾ
 ਰੰਗ ਮਾਨਣਾ
 ਰਸ ਮਾਨਣਾ
 ਪਿਮ-ਪਿਆਲਾ ਪੀਣਾ
 ਅਲਮਸਤ ਮਤਵਾਰਾ

ਹੋਣਾ ਹੀ 'ਸਬਦ ਵਿਚਾਰ' ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਹੇਠਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ —

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੁ ਸਦਾ ਲਿਵ ਲਾਈਐ। (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. ੧੬/੧੬)

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ਸਚੁ ਕਮਾਇਆ। (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. ੧੬/੧੨)

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ਸਚਿ ਸਿਵਾਣੀਐ॥ (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. ੧੬/੮)

ਗੁਰਮੁਖਿ ਅਰਥ ਵੀਚਾਰਿ ਸ਼ਬਦੁ ਵਖਾਣਿਆ। (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. ੧੬/੧੩)

ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲੇ 'ਸਬਦ' ਯਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਯਾ ਵਿਚਾਰ — ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਦਾ 'ਕਰਤਵ' ਹੈ ਪਰ ਅੱਖਰ-ਹੀਣ 'ਤਤ-ਸਬਦ' ਦੀ ਵਿਚਾਰ — ਗੁੱਝੀ, ਅੰਤਰ੍ਮੁਖੀ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ 'ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ' ਦੀ ਅਨੁਭਵੀ ਖੇਲ ਹੈ — ਜੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਵਡਭਾਗੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਦਰਸਨ ਜੋਤਿ ਪਤੰਗ ਮਿਲੰਦੇ।

ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਹੋਇ ਮਿਰਗ ਮਰੰਦੇ।

ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਚਰਣ ਕਵਲ ਹੁਏ ਭਵਰ ਵਸੰਦੇ।

ਤੇ ਵਿਰਲੇ ਸੈਂਸਾਰ ਵਿਚਿ ਪਿਰਮ ਸਨੋਹੀ ਮੀਨ ਤਰੰਦੇ। (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. ੨੮/੧੭)

ਵਾਹਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦ ਲੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਚੁਪਿ ਚਬੋਲਾ। (ਵਾ.ਭਾ.ਗੁ. ੪/੧੭)

ਐਸੇ ਜਨ ਵਿਰਲੇ ਸੰਸਾਰੇ॥

ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਹਿ ਰਹਹਿ ਨਿਰਾਰੇ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੩੯)

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਸਬਦ ਸੁਣੀ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਭੀ ਮੁਢਲਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪਿਰੁ ਰੀਸਾਲੂ ਤਾ ਮਿਲੈ ਜਾ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸੁਣੀ॥ (ਪੰਨਾ-੧੭-੧੮)

ਏਥੇ ਭੀ ਅਸੀਂ ਅਖਰੀ ਸਬਦ ਅਥਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ — ਸਰੀਰਕ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣਨਾ ਹੀ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ, ਜਦੋਂ 'ਮਨ' ਅੰਤ-ਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਸਬਦੁ-ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ — ਅੰਤ-ਆਤਮੇ 'ਅਨਹਦ ਸਬਦ' ਦੀ

‘ਪੁਨੀ’, ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ‘ਸੁਣਾਈ’ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਗੀਰਕ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਸੋਤ ਤੋਂ ਇਹ ਅਨਹਦ ‘ਧਨੀ’ ਪੜੇ ਹਨ।

‘ਸਬਦ’ ਅਥਵਾ ‘ਨਾਮ’ ਦੀ ਅਨਹਦ ‘ਪੁਨੀ’ ਨੂੰ —

ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ
ਰੰਗ ਮਾਨਣਾ
ਰਸ ਮਾਨਣਾ
ਵਿਸਮਾਦ ਹੋਣਾ

ਹੀ 'ਸਬਦ ਸੁਣੀ' ਦੀ 'ਅਨੁਭਵੀ ਖੇਲ' ਅਥਵਾ 'ਸਬਦ ਵਿਚਾਰ' ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ 'ਸਬਦ' ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ ਵਿਚ, 'ਪਿਰ ਰਿਸਾਲੂ' ਅਥਵਾ 'ਪ੍ਰਭੂ' ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਯਾ ਮੇਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਖਰੀ ਸਤ੍ਤੂਪ 'ਸਬਦ' ਅਥਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਨੀ, ਸੁਣਨੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਅੰਤ੍ਰ-ਮੁਖੀ ਹੋ ਕੇ 'ਤਤ-ਸਬਦ' ਦੀ 'ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ' ਦੀ ਸੋਝੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਤਾਈਂ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤੀ, ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਲਈ 'ਅਖਰੀ-ਸਬਦ' ਅਥਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਯਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੁਣਨਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਬਾ-ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਕੇ 'ਮਨ' ਦ੍ਰਵਜ਼ਾਂ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਦ੍ਰਵੇ' ਯਾ ਪਿੱਲੇ ਹੋਏ ਮਨ ਉੱਤੇ 'ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ' ਦੀ 'ਛੋਹ', 'ਲਾਗ', ਯਾ 'ਚੋਟ' ਵਜਦੀ ਹੈ ਯਾ 'ਪਾਰਸ ਕਲਾ' ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ-ਉਨਮਨ ਹੋ ਕੇ, ਇਲਾਹੀ 'ਨਾਦ' ਦੀ ਅਨਹਦ 'ਧੁਨੀ' ਨੂੰ 'ਸੁਣ' ਕੇ ਸੱਪ ਵਾਂਗ, ਬਿਸਮਾਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ 'ਮੌਲਦਾ', 'ਖੀਵਾ' ਹੁੰਦਾ, 'ਸਬਦ-ਸੁਰਤ' ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਿਸਮ ਪੇਖੈ ਬਿਸਮ ਸਣੀਐ ਬਿਸਮਾਦੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ॥ (ਪੰਨਾ-੨੨੮)

ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਸੋਹਿਓ ਅਚਰਜ ਤਾਕੇ ਸਾਦ॥ (ਪੰਨਾ-੧੨੨੬)

ਰਾਤ ਦੇ ਅਨ੍ਧੇਰ ਘੁੱਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਸਿਰਫ਼ ਕਿਆਸ, ਅੰਦਰਾਜ਼ਾ ਯਾ ‘ਟੋਹ’ ਹੀ ਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਚਾਨਣ ਹੋਣ ਤੇ ‘ਗਲਤ’ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

‘ਅਨੁਰ’ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਨੁਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮੱਛਰ, ਕੀੜੇ, ਮਕੌੜੇ, ਸੱਪ, ਠੂੰਹੇ ਆਦਿ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਡੰਗ ਮਾਰਦੇ ਹਨ।

ਅਨ੍ਤ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਜਦ ਤਾਂਈ ਅਸੀਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ ਭੁਲਾਵੇ ਦੇ ਹਨੇਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਦ ਤਾਂਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ‘ਪੰਜ ਤਤ’ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ)

ਸਤਾਊਂ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹੋਏ ਦੱਬੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ ਸਗਲੀ ਮੁਈ ਝੁਠੈ ਧੰਧੈ ਮੋਹੁ ||

(ਪੰਨਾ-੧੩੩)

ਧਨ ਜੋਬਨ ਦਾਇ ਵੈਰੀ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹੀ ਰਖੇ ਰੰਗ ਲਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ-੪੧੭)

ਖਿਨ ਮਹਿ ਕਉੜੇ ਹੋਇ ਗਏ ਜਿਤੁੜੇ ਮਾਇਆ ਭੋਗ॥

(ਪੰਨਾ-੧੩੫)

ਸਾਡੀ ਇਹ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ, ਓਨਾ ਚਿਰ ਰਹੇਗੀ ਜਦ ਤਾਂਈ ਸਾਡੇ ਅੰਤ-ਆਤਮੇ 'ਸਬਦ' ਦਾ 'ਪਕਾਸ਼' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਥਵਾ ਗੋਬਿੰਦ ਨਹੀਂ ਗੱਜਦਾ।

‘ਸਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੇ ‘ਮੇਲ’ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਜੀਵ ਦੀ ਜੋ ਅਧੋਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ— ਉਸ ਨੂੰ ਗਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ—

ਕਰਹਿ ਬਿਕਾਰ ਵਿਖਾਰ ਘਨੇਰੇ ਸਰਤਿ ਸਬਦ ਬਿਨੁ ਭਰਮਿ ਪਇਆ॥ (ਪੰ.-੯੦੬)

ਸਬਦ ਸਰਤਿ ਬਿਨ ਆਈਐ ਜਾਈਐ ॥

(ਪੰਨਾ-੧੦੪੨)

ਸਬਦ ਸਰਤਿ ਬਿਨ ਆਵੈ ਜਾਵੈ ਪਤਿ ਖੋਈ ਆਵਤ ਜਾਤਾ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੩੧)

ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਦਾ ਲੱਖਾਂ ਵਾਰੀ ਪਾਠ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਗੁਝੇ, ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵਾਂ ਵੱਲ ਕਦੇ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਅਵੇਸਲੇ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੌਲ ਤਾਂ ਅਖਰੀ ਰੂਪ 'ਸਬਦ' ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ 'ਸਬਦ ਬਿਨਾ' ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਘਟਦੀਆਂ।

ਜਿਸ 'ਵੇਵਲੈਂਥ' ਅਤੇ 'ਮੀਟਰ' (wavelength and meter) ਤੇ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਉਪਜਦੀ ਹੈ – ਉਸੇ 'ਮੀਟਰ' ਤੇ ਹੀ ਸਾਡਾ 'ਰੇਡੀਓ' ਉਸ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਪਕੜ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਐਨ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸੁਖਮ ਖਿਆਲ ਯਾ ‘ਵਲਵਲੇ’ ਭੀ ਇਕੇ ‘ਵੇਵਲੈਂਬ’ ਉਤੇ ਇਕ ਦੱਜੇ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਯਾ ਪਕੜੋ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਸੂਖਮ ਬਿਆਲਾਂ ਅਤੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਤੋਂ ਭੀ ਛੁੱਘੇ ਅਤੇ ਬਰੀਕ ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਯਾ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਕੜੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਦ ਸਾਡੀ ਸੁਰਤ ਦੀ ਤਾਰ-ਸਿਮਰਨ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਬਰੀਕ ਹੋ ਕੇ 'ਅਨੁਭਵ' ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵੇਵਲੈਂਬ ਉਤੇ ਪੁਜ ਜਾਵੇ – ਤਾਂ ਹੀ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਅਨਹਦ-ਤੱਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧਨੀ ਨੰ ਸਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਸਾਡਾ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਮਨ – ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੋਲ-ਘਰੋਲੇ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ‘ਮਨ’-ਸਬਦ ਦੀ ਸੂਖਮ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਯਾ ਸੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਬਾਹਰਲੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ‘ਭੜਥੂ’ ਦੇ ਰਾਮ-ਰੌਲੇ ਤੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ‘ਮੋੜ’ ਕੇ ਯਾ ‘ਅਲਿਪਤ’ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਸੁਰਤ-ਸਬਦ ਵਿਚ ‘ਜੁੜ’ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ‘ਇਕਾਂਤ’ ਵਿਚ ਹੀ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ‘ਸੁਣੀ’ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸੂਖਮ ਅਨੁਭਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੂਖਮ, ਗੁਝ ਪ੍ਰਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਨੂੰ ‘ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ’ ਅਤੇ ‘ਮਾਨਣਾ’ ਹੀ ‘ਸਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ।

ਇਹ ਅੰਤ-ਆਤਮੇ ‘ਸਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੇ ‘ਮੇਲ’ ਦੀ ‘ਪ੍ਰਮ-ਖੇਲ’ ਅਤੀ ਅੱਖੀ ਤੇ ਗਾਖੜੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ‘ਸਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੁਆਰਾ — ਸਾਡੀ ਸੁਰਤ ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਬਰੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ‘ਆਤਮ ਮੰਡਲ’ ਦੀ ਉਚਮ-ਊਚੀ ਸੂਖਮ ਵੇਵਲੈਂਬ (wavelength) ਤੇ ਨਹੀਂ ‘ਚੜ੍ਹਦੀ’ — ਉਤਨਾ ਚਿਰ ‘ਜੀਵ’ ਦਾ —

ਮਨ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ
ਮਨ ਇਕਾਰਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਮਾਇਕੀ ਅਨੁਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਆਤਮ ‘ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਸਬਦ-ਸੁਰਤ ਦਾ ਅਨੁਭਵੀ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਅਨਹਦ ‘ਧੁਨੀ’ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦੀ
“ਵਣਜ-ਵਪਾਰ” ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ
‘ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ’ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ
ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ — ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ, ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ, ‘ਸਬਦ-ਸੁਰਤ’ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਜੁਟ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਆਤਮਿਕ ਮੰਡਲ ਦੇ ਪ੍ਰਮ-ਸਵੈਪਨਾ ਦੇ ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਜਗਿਆਸੂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਿਕ ਊਡਾਰੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੀਵ ਦੀ ਦੂਣ-ਸੁਵਾਈ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਤ-ਨਵੇਂ ਆਤਮਿਕ ਕਿਸ਼ਮਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ‘ਪ੍ਰਮ-ਖੇਲ’ ਦੀ ‘ਚੁਪ-ਪ੍ਰੀਤ’ ਦੇ ਅਨੋਖੇ ਦੈਵੀ ਕਿਸ਼ਮਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ —

ਤੇਰੇ ਦਰਸਨ ਕਉ ਕੇਤੀ ਬਿਲਲਾਇ॥
ਵਿਰਲਾ ਕੋ ਚੀਨਸਿ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਮਿਲਾਇ॥

(ਪੰਨਾ-੧੧੮੮)

ਮੇਹਨ ਮੋਹਿ ਲੀਆ ਮਨੁ ਮੇਰਾ ਸਮਝਸਿ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰੇ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੬੭)

ਸਬਦੁ ਚੀਨਿ ਆਤਮੁ ਪਰਗਾਸਿਆ ਸਹਜੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ॥ (ਪੰਨਾ-੭੫੩)

ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਉਜਾਰੇ ਦੀਪਾ॥

ਬਿਨਸਿਓ ਅੰਧਕਾਰ ਤਿਹ ਮੰਦਰਿ ਰਤਨ ਕੋਠੜੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਅਨੂਪਾ॥ (ਪੰਨਾ-੮੨੧)

ਜਹ ਕਹ ਤਹ ਭਰਪੂਰ ਸਬਦੁ ਦੀਪਕਿ ਦੀਪਾਯਉ॥ (ਪੰਨਾ-੧੩੬੫)

ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ ਸਾਚੁ ਦਿੜਾਇਆ ਸਾਚ ਸਬਦਿ ਰਸਿ ਲੀਣਾ॥ (ਪੰਨਾ-੬੦੭)

ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵਲੀਣੁ ਹੋਇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਚ ਖੰਡਿ ਨਿਵਾਸੀ।

(ਵਾ. ਭਾ. ਗੁ. ੨੫/੧੮)

ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ, ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ, ‘ਆਤਮ-ਜੋਤ’—‘ਗੁਰੂ’, ਅਵਤਾਰ, ਪੈਰਿਬੰਸ਼,
ਪੰਜ — ਭੂਤਕ ਦੇਹ ਵਿਚ ਮਾਇਕੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰ ਨੂੰ ਦੂਰ
ਕਰਨ ਲਈ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ‘ਆਤਮ-ਜੋਤ-ਸਰੂਪ’ — ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ
ਜੀ ਭੀ, ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਦੇਹ ਧਾਰਕ, ਦਸ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਗਿਆਂ ਵਿਚ ਫੇਰਾ ਪਾਕੇ, ਜਗਤ
ਦੀ ਤਿਮਰ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਆਖਿਰ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿਖਾਂ
ਨੂੰ ‘ਗੁਰਬਾਣੀ’ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਗਏ।

ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਆਪਣੀ ‘ਜੋਤ’ ਅਥਵਾ ‘ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ’
‘ਸਬਦ’ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੈ।

ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ॥

ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਕਹੈ ਸੇਵਕੁ ਜਨੁ ਮਾਨੈ ਪਰਤਖਿ ਗੁਰੂ ਨਿਸਤਾਰੇ॥ (ਪੰਨਾ-੬੯੨)

ਇਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ‘ਅੱਖਰ-ਸਰੂਪ’ ਦੇ ਅੰਤਰਾਂ ‘ਗੁਪਤੀ ਆਤਮ-ਜੋਤ’ ਦਾ
‘ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਹੈ। ਏਸੇ ‘ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਨੂੰ ਹੀ ‘ਸਬਦ’ ਯਾ ‘ਨਾਮ’ ਭੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਬਦੁ ਅਪਾਰਾ॥ ਤਿਸ ਦੈ ਸਬਦਿ ਨਿਸਤਰੈ ਸੰਸਾਰਾ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੫੫)

ਸਬਦੁ ਗੁਰ ਪੀਰਾ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਜਗੁ ਬਉਰਾਨੁ॥ (ਪੰਨਾ-੬੩੫)

ਆਪੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਆਪਿ ਸਬਦੁ ਜੀਉ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਭਗਤ ਪਿਆਰੇ॥ (ਪੰਨਾ-੨੪੬)

ਸਤਿਗੁਰ ਮੈ ਸਬਦ ਸਬਦ ਮੈ ਸਤਿਗੁਰ ਹੈ

ਨਿਰਗੁਨ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਮਝਾਵੈ ਜੀ॥ (ਭਾ. ਗੁ. ਕਬਿਤ-੫੩੪)

‘ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ’ ਦਾ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤ-ਸਾਡੀ ਦਿਮਾਰੀ ਸਮਝ ਤਾਂਈ ਹੀ
ਸੀਮਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਤਲਖ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਅਤੇ
ਝਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ' ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ, ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਉਤੇ, ਚੌਥੇ ਪਦ ਦੀ 'ਅਨੁਭਵੀ' ਖੇਡ ਹੈ।

'ਸ਼ਬਦ' ਦੇ ਦੋ ਸਰੂਪ ਹਨ —

1. 'ਅਖਰੀ ਸਰੂਪ' — ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਅੰਕਤ ਹੈ।
2. 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ' — 'ਪਰਮ-ਤੱਤ', 'ਆਤਮ ਰੈਂ', 'ਨਾਮ', 'ਜੋਤ-ਸਰੂਪ' ਹੈ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੁਆਰਾ ਹੀ 'ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਯਾ 'ਸ਼ਬਦ' ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਾਡਾ ਇਹ 'ਵਿਸ਼ਵਾਸ'— 'ਓਪਰੇ-ਮਨ' ਅਤੇ 'ਬੁੱਧੀ' ਤਾਂਦੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਛੂੰਘੇ ਮਨ, ਚਿਤ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਉਤਰਿਆ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ —

ਬੁਝਿਆ ਨਹੀਂ
ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ
ਮੰਨਿਆ ਨਹੀਂ
ਕਮਾਇਆ ਨਹੀਂ
ਜੀਅਹੁ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ
ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ-ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਆਤਮਿਕ 'ਪੱਖ' ਯਾ 'ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਆਸ਼ੇ' ਦੇ 'ਅਨੁਕੂਲ' ਨਹੀਂ ਹੈ — ਬਲਕਿ ਐਨ 'ਉਲਟ' ਹੈ।

ਫੇਰ ਵੀ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਉਣਤਾ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ —

ਬੇਖਬਰ
ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ
ਅਵੇਸਲੇ ਅਤੇ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ
‘ਮਚਲੇ’ ਹੋਏ ਪਏ ਹਾਂ।

ਚਲਦਾ

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੁ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਈਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ : -

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096